
VITA

EGY KANCSALÍTÓ IRODALOMSZEMLÉLET ANATÓMIÁJA

Válasz Bosnyák Istvánnak

FEKETE ELVIRA

Nem tartanám szükségesnek megválaszolni Bosnyák Istvánnak a *Híd* áprilisi számában megjelent, interjúsorozattal kapcsolatos, terjedelmes vitaírását, hiszen a szerző kifogásainak legnagyobb részét mindenekelőtt az interjúkészítés azon módszereire vonatkoztatja, amelyek már nagyon is az interjúvoló saját, egyéni „műhelykérdéseinek” számítanak. Akceptáltam azonban azt, hogy Bosnyák minden tekintetben a jugoszláviai magyar irodalom és egyáltalán az itteni szellemi élet lelkiismereti őrének tudja magát, és hogy interjúsorozatomban, mint sok más olyan írásban, írói, publicisztikai vállalkozásban, amely kevésbé egyezik Bosnyák irodalomszemléleti koncepciójával, véleményezése, hozzászólása, fejtegetése nyomán, a megkérdőjelezett félnek — ezúttal tehát nekem jómagamnak is — vitára kíváncszó közügyet kell látni.

Kevésbé gondoltam viszont arra — vitapartnerom részéről nagyobb jártasságot feltételezve a publicisztikai műfajok ismeretében —, hogy a *7 Nap* irodalmi mellékletének keretén belül végigvezetett interjúsorozatom — mint már említettem is — nem az interjúkészítés módszereivel adekvát szempontok alapján kerül elbírálás alá, és hogy az ebből adódó félreértések felülvizsgálata érdekében, a fontosabb irodalmi problémák kendőzetlen és részletesebb feltárása, közös megtárgyalása mellett szükség mutatkozik majd elidőzni az interjú megengedett, illetve kerülendő formáinak tisztázásánál is.

Válaszírásomat tehát kezdeném ennél a témánál, minthogy a „kérdés-föltevés metodológiája” Bosnyák hozzászólásában is vitaindítóként első helyen szerepel, amiből egyértelműen arra lehet következtetni, hogy a módszertani fejtegetés szerzője az interjúsorozat alapvető problémáját a kérdésekben, a kérdés módjában, illetve abban látja, hogy én, mint az interjúk „házigazdája”, abból kifolyólag, hogy irodalmi jelenségeinkről egyéni véleményem van, és mert az itteni könyvkiadás produktumaihoz, valamint irodalompolitikánkhoz sajátos formában viszonyulok, nem úgy

és nem afelől érdeklődtem, ami után esetleg Bosnyák kutatott volna, ha netán ő vállalkozik egy ilyen vagy ehhez hasonló akció kivitelezésére. Emiatt — ahogy a tíz vajdasági szépíróhoz intézett körkérdéssel kapcsolatos, egyoldalúan elmarasztaló megjegyzések sugallják — nekem tulajdonképpen nem is lett volna szabad interjú készítenem, kérdeznem, hiszen kérdéscím — a vitaírás érvelései szerint — minden tekintetben rossz, illetve ellentmondanak az interjú szabta műfaji követelményeknek. Egyrészt, mert szilárd nézetről, elképzelésről, fölfogásról vallanak, vagyis mert „nyíltak” és „kendőzetlenül kipakolják” véleményemet, másrészt pedig mert „burkoltak” és „köntörfalazó ügyeskedéssel az alany által kívánják nevén neveztetni a gyereket...”. Elvetendő továbbá, mert „írányító jellegűek” és mert némelykor a „kérdve kifejtés” módszerét érvényesítik, nem kevésbé azért, mert a „kritikusi munkában nélkülözhetetlen koncepció mellett” egy „prekoncepció” meglétéről is tanúskodnak.

Hansúlyoznom kell, elégedetlen lennék, ha kérdéseimet nem ilyen felépítésűeknek tudnám. Ha azok se nyíltak, se burkoltak nem lennének. Ha az egyes jelenségek után nem az egyéni problémalátásom és „szilárd” nézetem, elképzelésem, fölfogásom nyomán érdeklődnének, vagy ha más esetben a problémák megnevezését, ismertetését nem az interjúalanytól várnam. Ha a szándékom szerint vállalt és a műfaj által is megengedett enyhe provokációs beállítottsággal összhangban nem az irányító jellegét viselnék, illetve ha nem a kérdve kifejtés módszerét alkalmazzák.

És hogy a szükséges koncepción kívül prekoncepciójuk is van? Csodálom, hogy vitapartnerom számára ez természetellenes! Hiszen — hogy egy kevésbé idevágó, de illusztratív hasonlattal éljek — prekoncepció nélkül nemcsak hogy interjú, kritika, novella nem születhet, de nélküle például még egy fogpiszkáló készítése is elképzelhetetlen. Távol áll tőlem mindezzel azt mondani, hogy az itteni irodalmi élet rejtett és közismert problémáira irányuló körkérdésem teljesen hibamentes, de nagyon érdekel, milyen végső formát kapott volna az az interjúsorozat, amelyet Bosnyák vezet, ha szerinte az eszményi interjú egyetlen feltételeként kizárólag csak az olyan kérdés fogadható el, amely se nyílt, se burkolt, se irányító, se kérdve kifejtő, vagyis — hogy rövid legyek — amelyik tulajdonképpen semmit sem kérdez, semmi után sem kutat.

Na, de maradjunk annál, hogy az interjúkészítés munkamódszerének kijelölése minden interjú esetében mindenekelőtt magától az interjúvolótól függ. Szigorúan reá tartozik, hogy a langyos tapogatózás eszközeit, a témának tehát csak a körülsimogatását választja-e, vagy a konkrét problémák megnevezése mellett dönt. Hogy alkalomadtán provokál-e majd, vagy egy lépéssel továbblép, ha a kapott válasz mögött kényesebb ügyet, síkosabb talajt sejt. Sőt még az sem tartozik másra, hogy a kérdéseiben érinti-e a témára vonatkozó egyéni meglátásait, tapasztalatait, véleményét, vagy más úton kíván eljutni a problémák ismertetéséhez, feltárásához.

Van azonban egy szempont, amely az interjúnak elsődleges értékmérője lehet, de amely korántsem a „kérdésföltéves metodológiájával” kapcsola-

tos, hanem — egy sokkal lényegesebb követelmény alapján — a kérdések tematikájával. Ez a szempont vitapartnerom figyelmét mégis elkerülte, bár okfejtéseinek, érveléseinek, magyarázatainak minden részlete a tanári pedantériát, a körkérdés tudományos igényű megközelítését igyekszik bizonyítani.

A közérdekűség mércéjére gondolunk. Hiszen mindennél fontosabb, hogy az interjú olyan jelenségekkel foglalkozzon, amelyek nem csupán a kérdezőre és az interjúalanyra tartoznak, hanem amelyek egész közösségünk érdekeit érintik. E szempont kielégítésének feltétele azonban nem módszerbeli. Ezért tudtam a Bosnyák-megjegyzések legtöbbjét csak akként felfogni, ahogyan például a szépirodalom fogadja annak az amatőr kritikusknak a bírálatát, aki a novelláját elemezve — persze laikus szinten — az ötmondatos bevezető helyett öt és fél mondatos követel, a rövidebb gondolatok helyett valamivel hosszabbakat, a határozók helyett gyakoribb jelzőhasználatot, mintha a kritikának valójában nem is az értékelés, hanem az alantas piaci alkudozás lenne a feladata.

Valahogy ezt a hatást keltették a vitaírásnak azok a részletei is, amelyekben a szerző az interjúvoltak megszólításmódja ellen emel kifogásokat. Az ilyesmiről természetesen csak azt mondhatni: komédiába illő kicsinyeskedés! Ami megmosolyogtatja az embert arra gondolván, milyen butaság is lenne, ha például a kritika Bori Imre nemrégiben megjelent *Irodalmunk évszázadai* című irodalomtörténeti áttekintőjével kapcsolatban a Bosnyák-minta szerint járna el, és ennek értelmében lényegesnek tartaná szóvá tenni, ezen túlmenően pedig elemezni és „frázisos szuperlatívuszok”-nak, a „puszta udvarlás” céljait szolgáló „tisztelgések”-nek nevezni azokat az írói minősítéseket, amelyek lényegében egyeznek az interjúsorozatomban használt megszólításokkal. Tehát amelyekről — a vitaírás szuggesztívó nyomán — ugyancsak azt kellene mondani, hogy „még a legminimálisabb jóízlést is sértették.” (Nem tudom azonban, nem az e inkább a kevésbé ízlést gyönyörködtető mutatvány, hogy fáradhatatlan vitázónk a terjedelmes filológiai vizsgálódásához nem az irodalmunk sok-sok megoldásra váró ügyéből csinál témát, hanem abból, hogy egy hetilap interjúkészítője miként szólítja meg az alanyait, és azoknak mely érdekeit fűzi bele kérdéseibe?)

Arról, hogy a vita tárgyát képező, interjúsorozatomban érvényesített és az íróink munkásságára értett értékbesorolásom, amely nálam is, mint az interjúkban általában, az alanymegválasztás megindoklását szolgálja, helyes és találó-e, persze lehetne vitázni, de mert az értékbesorolás jogát mindenkorra megtartom magamnak, a Bosnyák által kifejtett ilyen jellegű véleményezéssel kapcsolatban — megmaradva a fenti példánál — csak egy kérdéssel válaszolnék. Vajon mi lenne, ha a Bori-féle kis irodalomtörténet olvasói — értem ezek alatt elsősorban a diákokat, illetve a leendő magyar szakos tanárokat — Bosnyákot követnék, és az udvarlás, az üres bók szintjére egyszerűsítve, közhelyként, alaptalan és ízlést sértő frázisként értelmeznék Bori írói minősítéseit, értékbesorolásait, vagyis azt például, hogy „A legtermékenyebb és legsokoldalúbb alkotóink egyike Tol-

nai Ottó.” „A nemzedéki mozgalmaktól függetlenül alakuló írói pályák közül Varga Zoltáné egyike a legjelentősebbeknek: legrangosabb próza-íróink közé tartozik.” „A legfiatalabb költőnemzedékek talán leglírabb egyénisége Domonkos István...”, „A Symposion-kör legjelentősebb tanulmányírói egyénisége Bányai János.” „A hatvanas években alakuló próza-irodalomnak az Új Symposion köré gyülekező írók közül Gion Nándor egyike a legjelentősebbeknek.” stb.

De ehhez a kérdéskörhöz tartozik még annak a félreértésnek, problémának a tisztázása is, amely az interjúsorozat egyik szereplőjének, nevezetesen Brasnyó Istvánnak a Symposion-nemzedékből történő „előléptetés”-ét és az írói középnemzedékhez való besorolását illeti. Őszintén megvallva e megjelölést — nem kényelemből, hanem mert magam is helyesnek találtam — Bori Imre ímént idézett könyvéből kölcsönöztem, amelynek egyik fejezete — értelmezésem szerint — az *Új Symposion* körül tevékenykedő első nemzedék íróit, költőit, esszéistáit (köztük tehát Brasnyó Istvánt is) irodalmunk középnemzedékéhez sorolja.

Válaszírásom ezt követő része — az interjúváltak egy-egy kérdésem témájára kifejtett véleményének felszínes értelmezése, önkényes magyarázása, szándékos megcsorbítása miatt, és mert vitapartnerom — annak mindenáron való bizonyítására, hogy a kérdések legtöbbje nem létező, illetve mesterkéltséggel, általam sugallt álproblémákat feszeget — a szépíróinktól kapott válaszokat hiányosan, saját kénye-kedve szerint montázsolva idézi — hasonlóképpen csak elutasító lehet. De ennek többek között az is oka, hogy a vitakezdő írás szerzője a kérdésekben és a válaszokban mindenképp előtt egy közönséges labdajátékot lát, amit a lelkes drukkerkekhez méltó odaadással végig is szurkol, elfogultságának persze áruló jeleit hagyva az arról készített precíz kimutatásaiban, hogy a „labdát” mely helyezetekben, ki, mikor és kinek „dobta vissza”. Ha interjúsorozatom mindjárt nem is tekinthető ideálisan kivitelezett vállalkozásnak, de mert minden vonatkozásában szűkebb égtájunk könyvkiadásához, alkotási körülményeihez kapcsolódik, irodalmunk iránti tiszteletlenség ilyen alapállásból szemlélni. Annál is inkább, mivel a válaszok szelekcióját magam is elvégezhettem volna még a publikálás előtt, tudniillik az interjúváltak közül többen is hajlandóságukat fejezték ki azoknak a megjegyzéseknek, észrevételeknek az enyhítése, módosítása, esetleges mellőzése vagy újrafogalmazása iránt, amelyek kérdéseimet cáfolják, állításaimat, feltételezéseimet korrigálják valamilyen formában. A felkínált változtatásoknak természetesen még csak a gondolatát sem fogadhattam el, hiszen interjúmmal nem az volt a szándékom, hogy a megkérdezettek véleményét a saját meglátásaimhoz igazítsam, diadalmasan lobogtatva a magam igazát, hanem hogy a legközvetlenebbül érdekeltek közreműködésével — ha csak részben is — fény derüljön irodalmunk vélt és valós problémáira. Bosnyák számára bizonyára idegenül hangzik, ha kijelentem, hogy ilyen értelemben a tagadó válaszokért is éppoly hálás voltam és vagyok, mint azokért, amelyek az irodalmi életünket érintő kevésbé optimista sejtéseimet igazolják.

A szurkálásról pedig még csak annyit, hogy az, az ilyen dolgok mérlegelésében, könnyen érvényt veszítő módszer. Csak futólag említeném meg, hogy amíg például vitapartnerom a vajdasági magyar nyelvű irodalom gyér olvasottságát feszegető kérdésekre örömittasan, ütő válaszként hozza Brasnyó Istvánnak azon kijelentését, amely az ilyen jellegű állítások mielőbbi felülvizsgálását sürgeti, addig a minap, egyik interjúalányánál — érdekes — maga Brasnyó faggatózik éppen annak ügyében, hogy a Kiadó részéről mik a teendők az olvasótábor kiszélesítése, olvasóink számának növelése terén. Mint ahogy ez idő szerint egyre gyakrabban vagyunk tanúi — mind a sajtó, mind pedig a vajdasági televízió kulturális mellékletei révén — az olyan jelenségekkel és bonyolult összefüggésekkel kapcsolatos kérdések ismétlődésének, amelyek jogosságát, indokoltságát a Bosnyák-írás még határozottan kétségbe vonja.

Úgy vélem, hogy a továbbiakban már nem szükséges a fentiekhez hasonló, valójában lényegtelen apróságok körüli pepescelést folytatni, hiszen néhány komolyabb mozzanat, egész közösségünkre tartozó néhány fontosabb probléma tisztázása még várat magára. Hogy konkrét legyen: itt van például a Kopeczky Lászlóval készített interjúnak az a szakasza, amely Szabadka város szellemi életének egészen nyilvánvaló elerőtlenedését teszi szóvá az elvándorlás, helyesebben az Újvidékre-vándorlás tényének érintésével. E témánál két ok miatt is érdemes elidőzni. Egyrészt azért, hogy az interjúban éppen hogy csak felvillantott szabadkai helyzetkép teljesebb megvilágítást nyerjen. Másrészt pedig, hogy a körkérdést ostromozó vitairás idevágó megjegyzése ürügyén érzékeltethessük, miként szimplifikálják egyesek még mindig a szabadkai kultúrproblémákat, vagy abból az okból kifolyólag, hogy nem ismerik eléggé az ott már hosszú évek óta uralkodó szorongatott állapotokat, vagy azért, mert azokat nem tekintik szívügyüknek, tehát nem is akarják ismerni. Holott a tények valahogy mégis azt sugallják, hogy Szabadka áldatlan sorsáért egy kicsit mi mindannyian felelősek vagyunk. Hiszen a kultúréletét kísérő problémák és nehézségek sokkal, de sokkal összetettebbek és szerteágazóbbak, semhogy kizárólag csak az ott ténykedő kultúrmunkásokat kellene és lehetne perbe fogni meglétük miatt. Az ilyen nézőpont kialakításához azonban egy két dolog elengedhetetlenül szükséges. De mindenekelőtt az, hogy Bosnyák István is, mint mindenki más, aki eddig csupán Újvidék távlatából szemlélte és az így szerzett benyomásai alapján nyilatkozta Szabadka szellemi életét, mozduljon el végre íróasztala mellől, lépjen le az egyetemi katedráról, és egy munkajellegű kirándulás tervével tegyen látogatásokat Szabadkán, ahol a megdöbbenő igazsággal nem is olyan nehéz találkozni.

A Pedagógiai Intézetben a vendéget például állandó témaként fogadja a város magyar szakos tanárainak hiánya, ezzel egyidejűleg tehát az irodalmi és egyéb kultúrigények módszeres ápolásában és terjesztésében megmutakozó objektív nehézségek ténye is, hiszen elegendő szakember és kellő szakmai segítség nélkül az ilyen tevékenységeket nem lehet összehangba hozni sem a kívánalmakkal, sem az elvárásokkal. A kényszer-

megoldás, vagyis annak az állapotnak a vállalása, hogy Szabadka némely középiskolájában olykor középiskolai végzettségű „tanár” tanítsa a magyar nyelvet és irodalmat, a legkevésbé sem enyhít a helyzet súlyosságán. Hiszen az olyan „pedagógustól”, aki még a fakultás első fokozatával járó képesítéssel sem rendelkezik (ennek ellenére — ismételten hangsúlyozom — középiskolában dolgozik), a kultúra aktív támogatását, az irodalom- színház- és filmszeretetre nevelést nehéz számon kérni, amikor nyilvánvaló, hogy még a munkaköréhez szorosan hozzátartozó alapvető teendőket, így a diákok irodalmi ismeretkörének bővítését, gazdagítását és elmélyítését sem képes akként végezni, ahogyan azt a korszerű oktatás sokrétű követelményei diktálják.

Ha ehhez a körülményhez hozzátesszük még Szabadka gazdasági életének ugyancsak komoly kádergondjait, amelyek kétségkívül abból erednek, hogy a nagyobb központokban tanuló fiatalok (és ez egyaránt vonatkozik a magyar, a szerb és a horvát anyanyelvűekre) vagy nem, vagy csak igen jelentéktelen számban térnek vissza városunkba, ami az igényesebb intellektuális réteget, amelyre eredetileg a kultúra fejlesztési feladatainak nagyobb része hárul, érezhetően elvkonyítja, akkor szinte magától áll elénk az igazság, miszerint Szabadka szellemi élete nemcsak a kultúra gondnokainak tekintetében szegény, de szegény a kultúra befogadóinak tekintetében is. Nem véletlen, hogy a közelmúltban a város felsőoktatási problémáit tárgyaló igen eminens fórum határozott utalást tett az olyan káderpolitika sürgős gyakorlati érvényesítését illetően, amellyel a fiatal értelmiségiek nagyarányú elvándorlásának mielőbb útját lehetne állni.

De menjünk csak egy házzal odébb, és máris meggyőződhetünk arról, hogy e sajnálatos helyzet a Népkörben sem ismeretlen. Pedig nem olyan rég, talán két-három évvel ezelőtt, amikor az amatőrök egy lelkes kis színjátszógardájának rendszeres próbái és előadásai életet vittek a Népkör színpadára, még senki sem sejtette, hogy nem sokkal később, a szorgalmasan tevékenykedő ifjú színészek és rendezők Újvidékre költözése ismét csak áthidalhatatlan akadályokat gördít majd a munkát folytatni kívánó, egy-két itthon maradt, műkedvelő elé. És lám, itt is bekövetkezett az, ami Szabadka kultúréletét már akkor veszélybe hozta, amikor — több éve annak —, a pályájuk küszöbén álló fiatal irodalmárok egy egész csoportja Újvidék felé vette az irányt, és az ígéretesebb karrier gondolatától vezérelve végleg a tartományi székvárosban maradt, vagyis hát — végleg lekéste a Szabadkára visszainduló vonatot.

De persze a helybeli irodalom sorsa, helyesebben története ezzel még nem tekinthető végleg lezártnak, mint ahogy annak idején is a további alakulását befolyásoló mozzanatok a Szabadkáról elröppenő ifjú írónemzedék újvidéki fészekrakását követően kezdtek csak igazán érvényre jutni. Mintha nem lett volna elég komoly csapás elvándorlással, ezt követően pedig a segítségnyújtás, támogatás és együttműködés nyílt megtagadásával sújtani Szabadka irodalmi életét (köztudott ugyanis, hogy az írók leg-

többje határozottan kijelentette: sem az ott megjelenő hetilap irodalmi mellékletében, sem az ugyancsak Szabadkán beinduló irodalmi folyóiratban nem hajlandó közreműködni, aminek utóhatásaként egyesek részéről még manapság is tapasztalható némi idegenkedés, sőt teljes és ki-méletlen elzárkózás e két irodalmi közvéleményt formálni hivatott orgá-numtól), az új fészkekben tollukat hegyező írók ezenfelül még egy olyan kritikai stratégiát is kidolgoztak, amelynek az önerejére hagyatott Szabadka irodalmi élete, kultúrája szolgált célpontjául. Lerohanó terveik kivitelezésében a legkevésbé sem zavarta őket, hogy a két város szellemi összecsapása végeredményben egyenlőtlen erőik párharca, amelynek kimenetele már eleve eldöntött, tehát maga a diadal sem több és értékesebb a könnyű harcok és olcsó had:cselek árán megszerezhető érdemeknél. Az Újvidéken alkotó, akkor még ifjú írók táborában mégis szinte naponként követték egymást a „hősvatás dobpergései”, mivelhogy a bírálóhadjáratot indítványozók erkölcsi normái szerint nem a Szabadkán maradt és a várost e nehéz körülmények között is vállaló, irodalmának sebeit gyógyítatók kitartása minősült heroikusabb tettek, hanem azok cselekedetei, akiknek kritikusi keresztüztében Szabadka kultúréletének gyenge véd-erői — majdhogynem ellenállás nélkül — térdre kényszerültek.

Kopeczky László humoristánk egyike azoknak az otthonmaradt íróknak, akik sem e parázsló években nem barátokztak az Újvidékre, a biztosabb környezetbe menekülés gondolatával, és akik ez idő tájt sem dőlgetnek hasonló álmokat. Szabadka irodalmának, sőt egész szellemi életének szempontjából ez nagyon, de nagyon lényeges! A fentebb vázoltak alapján — amelyek bizonyítását még számtalan adalék szolgálhatná — azt hiszem, sikerült is némiképp érzékeltetni, miért. Érthető tehát, hogy óriási mulasztás és felelőtlenség lett volna az interjúkészítés során szándékosan megkerülni, illetve az interjúvolthoz intézett kérdéseim valame-lyikében nem kitérni erre a problémára.

És Bosnyák?! Nézzük, mit lát ő az ez ügyben feltett kérdés (Őn — szerkesztői teendői végzése miatt — gyakran utazik Szabadkáról Újvidékre. Nem gondolja-e, hogy észak-bácskai kulturális központunk nagyon is megsínylette azt, hogy egyesek végleg lekésték a Szabadkára vissza-induló vonatot?) mögött. Ilyen irányú tájékoztatatlanságára vall, vagy talán még inkább szűklátókörűségére, esetleg rosszindulatúságára, hogy semmi egyebet egy pusztá bóknak szánt dicséretnél, vállveregetésnél (Kopeczky Lászlót megdicsérte, hogy szerkesztői teendői miatt sokat utazik ugyan Szabadkáról Újvidékre, ám mégis Szabadkán marad, sohase kési le a Szabadkára vissza-induló vonatot;), ami — tévértelmezése szerint — a „kedveskedő kritikusunőnek”, vagyis nekem, csupán arra volt jó, hogy alanyomat lefegyverezzem és az effajta ravasz hízelgéssel befolyásoljam nyilatkozatában.

E fejezet epilógusaként csak annyit: irodalmi életünkben Szabadka helyzete — kétségkívül — komoly gondnak számít, merem azonban hinni, hogy mégsem sokkal komolyabbnak, mint Bosnyák Istvánnak (de feltehetően még másoknak is) az ez ügyben kiépített állásfoglalása, amelynek

alapját — mint láhattuk — egy korántsem egyszerű és mellékes, valójában egy egész közösségünkre tartozó probléma szimplifikálása képezi.

Az interjúorozatnak ezúttal csak egyetlen kérdése kapcsán tértem ki annak a motiváltságnak a kissé részletesebb körvonalazására, amelyet a szépiróinkhoz címzett egyik-másik kérdésem megfogalmazásakor igyekeztem szem előtt tartani és döntő szerephez juttatni.

Attól tartok, hogy legalább ilyen vagy még ennél is jelentősebb motívumot takar jelenkori irodalmunk angazsáltságának, valóságábrázolásának kérdése, amely gerince az interjúorozatnak, és amely ellen Bosnyák ugyancsak szavát emeli azzal a megindoklással, hogy novella- és regénytermésünk társadalmi elkötelezettsége annyira nyilvánvaló, hogy erre a témára kérdéseket gyártani, éspedig olyanokat, amelyek ebben kételkedni merészelnék, irodalmunk alaptalan megvédolását, szépirói ténykedésünk cki nélküli gyanúsítását jelenti. Ellenvéleményének bizonyításakor azonban nem a beszédes tények felé fordul, hanem — igen helytelenül és elhamarkodottan — annak az elfogult novellistának a válaszát idézi halhatlan bizalommal, aki prózánk angazsáltságának kérdésében jómaga sem lát elég világosan, következésképp azt állítja, hogy e tekintetben irodalmunk területén minden kielégítő. Ha a helyzet csakugyan ilyen ideális lenne, feltétlenül már rég találkozunk kellett volna az olyan, nagy horderejű alkotásokkal, főleg regényekkel, amelyeknek a gyári munkások és munkáscsaládok élete, a külföldön dolgozó vajdaságiak és egyáltalán a külföldön dolgozók küzdelmes, ezer veszélytől fenyegetett hétköznapijai, a visszatért vendégmunkások fogadtatása és persze nem utolsósorban a modern vajdasági falu és parasztsors a témája. (Vagy Bosnyák István akár csak egy ilyen művet is fel tud nekünk mutatni?!) A mi véleményünk szerint regényeink, novelláink arról árulkodnak, hogy túlnyomó többségük közvetlen élmények és élettapasztalatok nélkül íródik, és mert az egyes témák feldolgozását vagy nem vagy csak elvétve előzi meg elmélyült tanulmányozás és kimerítő terepjárás, érthető is, hogy irodalmunk „az öngazgatású társadalom dinamikus fejleményeivel nem tarthat lépést”, tehát „annak kísérőjelenségeit sem tolmácsolhatja időben és az angazsált művészettől várt kellő pártossággal”.

Miért szépíteni és tagadni, hogy íróink meglehetősen vonakodnak, idegenkednek a szűkebb égtájunkat jellemző létformák közvetlen megismeréséről, falvaink, gyáraink, munkáscsaládaink életkörülményének elsősorban is kutató jellegű feltérképezésétől (hogy az ezt követő élményi feldolgozásról ne is beszéljünk), amikor még egészen közeli tapasztalatok állnak rendelkezésünkre e nem kívánatos körülmény meglétének igazolásában. Éppen a *Híd*, nem is olyan rég — mint tudott — pályázatot hirdetett faluszociográfiai művek írására. A jelentkezők igen szép száma alapján az ösztönzés, a komoly munkára serkentés eredményesnek ígérkezett. A pályázati határidő leteltével azonban csalódottan azt kellett konstatálnunk, hogy folyóiratunk e vállalkozása — más ilyen kísérletekhez hasonlóan — csődöt mondott, éspedig azért, mert szépiróink — kevésbé publicistáink — az íróasztal mellől, falun, tanyán tett látogatások

nélkül, vagyis a szociográfiai irodalomban használatos és alapvetően fontos munkamódszerek megkerülésével állították össze, írták meg jelentéseiket, amelyeket éppen ezért semmiképpen sem lehetett életízű forrásokból fakadó, teljes hiteľű munkáknak nevezni. De mert Bosnyák István — akinek erről a problémáról talán mindenki másnál többet illene tudnia — mégis kételkedik az irodalmunk angazsáltóságára, valóságábrázolására vonatkozó kérdések jogosságában, nem hagyhatjuk kimondatlanul, hogy egyetemi tanárunknak akkor feltétlenül kételkednie kell a Tartományi Pártbizottság közművelődési ügyekkel foglalkozó illetékes bizottságainak azon észrevételeiben és megállapításaiban is, amelyek úgyszintén mind gyakrabban hangsúlyozzák irodalmunk gyér angazsáltóságát, és követelnek írónktól fokozottabb társadalmi elkötelezettséget.

Ugyanakkor könnyen megingatható álláspontot leplez le vitapartneromnak az irodalomkritikánkkal kapcsolatos véleménye is, amely mellett makacsul kitart, bár nyilvánvaló, hogy ezáltal nemcsak a szépírók őszintén kifejtett észrevételeivel, kritikánkra vonatkoztatott lesújtó megállapításaival kerül szembe, hanem az előbb már említett bizottságok közelmúltban tolmácsolt megjegyzéseivel is, melyek szerint irodalomkritikánkban — mint kritikáinkban általában — még mindig élnek és érvényesülnek olyan szempontok is, amelyek a pártlevél előtt domináltak. Úgy látszik tehát, hogy az interjúorozatnak a kritikánk helyzetét és szerepét megbolygató néhány kérdése mégsem légből kapott problémára tapintott, és mégsem egészen elvétett irányba érdeklődött, ahogy azt a Bosnyák-féle vitairás erősíti.

De ki kell térnünk még egy nagyobb témakör tisztázására, mivel a vitakezdő írás szerzője — mint maga is mondja — teljesen értetlenül áll a *Symposion* és a régi *Híd*, valamint lapjaink irodalmi mellékleteinek múltjára tett megjegyzésem előtt. A körkérdés pár soros bevezetőjében ugyanis az olvasható, hogy e „két irodalmi folyóiratunk már hosszabb ideje zilált állapotban van és rendszertelenül jelenik meg. Ugyanakkor a vajdasági sajtó irodalmi mellékletei sem problémamentesek.” Mivel az interjúorozat beindításakor lehetetlenség volt részletezni és bizonyítani ezeket az észrevételeket, most utólag készséggel ragadom meg a kissé bővebb kifejtésükre Bosnyák által felkínált kedvező alkalmat.

Kezdeném azzal, hogy bár az első interjú megjelenése óta aránylag igen hosszú idő telt el, változás ilyen szempontból csupán a *Híd* helyzetét illetően tapasztalható, és ez mindenekelőtt a szerkesztőségében néhány hónappal ezelőtt lebonnyolított őrsegváltásnak tudható be, ami — egészen biztosan — nem azért volt elkerülhetetlen, mert e folyóiratunk háza táján a dolgok elrendezettek, megoldottak, helyénvalónak bizonyultak.

Hogy Bosnyák nem érti, mit fed az *Új Symposion*nal kapcsolatban még a jelen pillanatban is, sőt egyre inkább nyugodt lelkiismerettel emlegethető ziláltság, annak oka — minden jel szerint — elsősorban a problémák tipikus bosnyáki megközelítésmódjában rejlik. Vagyis abban, hogy nála mások írásainak, észrevételeinek értelmezése megreked a pusztá formalizmusnál. A szavakat, mondatokat, megállapításokat túlságosan is ön-

magukban értelmezi, és mert nem a saját gondolatai állnak előtte, úgy viselkedik, mint az aktáiba beletemetkezett kishitű irodista vagy mint az a bürokrata közgazdász, aki a számoszlopok és a statisztikai adatok őserdejében tekeregve akar megvilágítani és magyarázni élő gazdasági folyamatokat. Így természetesen nem nehéz megakasztani az egészséges véleménycsere menetét, ami a vitakezdő írásban is bizonyára más irányt vesz, ha a szerzőnek csak egy kicsit is szándékában van tudomásul venni azokat a sajnálatos jelenségeket, amelyek szavaim mögött rögzítődtek. Mert a *Symposion* ziláltsága olyannyira nyilvánvaló, hogy szinte nem lehet nem észrevenni. Legfeljebb csak értetlenkedni lehet, ha valaki kimondja a rá vonatkozó igazságot, és az történetesen éppen sérti a lappal rokonszenvező elfogult önérzetét. Ez esett meg Bosnyák Istvánnal is. Pedig valamennyien jól ismerjük e folyóiratunk elburjánzó negatívumait. Nevezetesen azt, hogy:

1. alig két-három külmunkatárssal, maguk a szerkesztők írják,
2. és hogy (nem bocsátkozva tartalmi elemzésekbe, sem a lap gyér olvasottságának okozati vizsgálatába, bár az ilyesmire is már nagy szükség lenne) nemcsak az interjúsorozat beindítása idején jelent meg rendszertelenül — mint vitapartnerem állítja —, de még manapság is hónapos, sőt féléves késésekkel készül.

Aminék — hogy folytassam — két oka lehet. Vagy az, hogy nincs clég pénz, vagy az, hogy nincs elég kézirat. De mivel köztudott, hogy az *Új Symposion*, illetve a körülötte tevékenykedő alig néhány ember az anyagiak szempontjából viszonylag ideális feltételek mellett dolgozhat, az állandó — és most már úgy látszik — gyógyíthatatlan késlekedés egyedüli magyarázataként a kézírathiányt kell elfogadnunk. Márpedig ha egy folyóirat kéziratgondokkal küzd (amit a *Symposion* esetében a rendszeres késlekedésen kívül a sok ollózott töltelékanyag is megerősít), akkor — úgy hiszem — mondani sem szükséges, hogy annak sorsa, társadalmunkban játszott szerepe égetően fontos közművelődési problémát jelent.

Ezekhez az aggasztó tényekhez viszonyítva az általam használt „zilált állapot” meghatározása csak nagyon enyhe és nagyon óvatos jellemzése e súlyos, idestova már évek óta gyakorolt *Symposion*-politikának. Amely kapcsán indokoltan elismételhető a kérdés: mi szükség az olyan folyóiratra, amely a közösség bizalma és szép anyagi támogatása fejében sem folyamatos munkát, sem aktualitást, sem élénk kritikai tevékenységet nem képes biztosítani, mint ahogy a munkatársak körének bővítését sem tudja szorgalmazni és megvalósítani? Azt hiszem, abban egyetérthetünk, hogy társadalmunknak és irodalmunknak nem olyan folyóirat kell, amely kényszeredetten, féléves késésekkel áll össze, akkor is zömében kölcsönvett anyagokból és kettős számként, illetve amely ezenfelül a társadalom erkölcsi és anyagi segítségnyújtásában csupán egy szűk, rendszertelenül dolgozó írócsoportot részesít.

Gondolom, tisztázódott, mit értettem a *Symposion* ziláltsága alatt. Vagy ha mégsem egészen, akkor egy külön vitában szívesen vállalkoznék az alaposabb kifejtésére, meglétének még argumentáltabb bizonyítására.

De mert Bosnyák István — heves vitázási buzgalmában — gáncsot vetett azon kijelentésem előtt is, amely lapjaink irodalmi mellékleteire vonatkoznak, nem hagyhatom megválaszoltalanul interjúsorozatomnak ezt a részletét sem. Ennek oka, hogy vitapartnerom ez irányú provokációját is szeretném tiszteletben tartani. Egy kérdés kötelez erre, amelyet Bosnyák intézett hozzám, miután engedékenyen és nagylelkűen maga is megerősítette állításomat, hogy lapjaink irodalmi mellékletei csakugyan nem problémamentesek. Csodálkozva teszi fel azonban a gáncsvető és illetlenül számon kérő kérdést, hogy hogyhogya nem ötlök szemembe „a jó is: például a *Magyar Szó* irodalmi, művelődési és kritikai melléklete”. A válasz persze nagyon egyszerű. Mert én a *Magyar Szó* irodalmi, művelődési és kritikai mellékletét sem tartom problémamentesnek, tehát nem mondhatom rá, hogy jó és problémamentes csak azért, hogy Bosnyák István rokonszenvét — amelyet meggyőződésem meghazudtolásával kellene kifizetni — elnyerjem, kiérdemeljem. De ha történetesen nem így vélekednék, interjúsorozatom rövid „előszavában” akkor sem tértem volna ki e téma részlezésére, még kevésbé a *Magyar Szó* irodalmi mellékletének dicsőítésére, hiszen egy néhány mondatos bevezetőben, amelynek mások a céljai, sem hely, sem alkalom az ilyesmire.

Pedig az igaz, hogy ez a téma nagyobb figyelmet érdemel, mint amilyennel megilletjük. Mert a kultúra ápolásának, terjesztésének igen hatékony eszközeiről van szó, ezzel szemben sajnos, még mindig csak kerülgetjük azoknak a nyilvános megbeszéléseknek, vitáknak és elemzéseknek a gondolatát, amelyek — az eddiginél szigorúbb mércék, szempontok alapján — kimutathatnák, megnevezhetnék lapjaink irodalmi, művelődési mellékleteinek hibáit, sürgős orvoslásra váró fogyatékoságait. Ha már a közelmúltban is éltünk volna ilyen gyakorlattal, akkor most letisztázva, meghámozva állhatna előttünk hetilapjainkkal együtt a *Magyar Szó* kulturális mellékletének fizionómiája is, amely a Kilátó esetében — minden túlzás nélkül — a *Symposion* szimptómáira vezethető vissza. A Kilátónak ugyan van szilárd koncepciója, de talán éppen ebben rejlik annak magyarázata, hogy hasábjain hétről hétre, hónapról hónapra csupán a szerkesztője által kiválasztott néhány ember kap helyet. Mások elbeszéléséből, panaszából, de elsősorban a saját tapasztalatomból tudom, hogy a Kilátóba bejutni szinte kilátástalan, vagy legalábbis nagyon körülményes útnak számít, amelyre az olyannak, aki az oda bedolgozókkal nincs egy véleményen, majdhogynem reménytelen is vállalkoznia. Így tehát — főleg ami az irodalmi alkotásaink elbírálását illeti — mind a Kilátóban, mind pedig az *Új Symposion* oldalain csupán két-három kritikus szava érvényesül. Ez az állapot egyébként egész irodalomkreálásunkra jellemző, amely épp ezért ahhoz a kamaradramához kezd egyre inkább hasonlóságot lenni, ahol az amúgy is kisszámú szereplő még monotonabb és egysíkúbb alakítást nyújt. Az ilyen irodalmi közvéleményesdit kijátszó dramaturgia a díjazásban, a tehetségek, de leggyakrabban a vélt tehetségek kikiáltásában, a valóban új és az egyesek által újnak hangoztatott irodalmi formák, megoldások szentesítésében egyaránt megnyilvánul. Ahe-

lyett, hogy ennek a mechanizmusnak a „személyazonosságát” teljes leírásban megadnánk, elég csak Bosnyákot és a hozzá hasonló hitetlenkedőket emlékeztetni arra, miszerint nálunk az vált szokássá, hogy aki tegnap díjat kapott, az már ma ugyanannak a díjnak odaítélője. Talán Bosnyák szerint nem ezzel magyarázható, hogy immár komoly életművel rendelkező írók mind a díjazottak, mind pedig a díjak odaítélőinek ércgyűrűjén mindmáig kívül rekedtek.

Vagy — tegyük kezünket a szívünkre — hány olyan könyv jelent meg, amelynek alacsony minőségi szintjét semmilyen irodalomfejlesztő és serkentő politika nem tudja igazolni? Mondanék valamit: a nagy irodalmakkal szemben éppen az ilyen, számbelileg kis irodalom engedheti meg magának a legkevésbé a minőség mércéjének fellazítását, annak hangoztatásával, hogy itt úgysem teremnek sűrűn Németh Lászlók és Juhász Ferencek.

Legnagyobb megdöbbenésemről írásom végén szólnék. Valami nagyon furcsa irodalmi optikai csalódás következtében ugyanis Bosnyák István — anélkül, hogy bárkihez és bárkikhez célzatosan társultam volna felfogásban, vélemények hangoztatásában — engem, egyszál egymagmat, fejedelmi többsben, ad absurdum: csoportnak nevez. Attól tartok, hogy vitapartnerom ítélőképessége egy kissé kancsalít, mert rám nézve tesz olyan megállapítást, amely esetleg talán mégis előbb vonatkoztatható a fentebb kifejtett megnyilvánulásokra.

Ilyen értelemben a szemellenző nélküli vita — és ha kell —, bizonyító problémafeltárás elől továbbra sem zárkózom el. Ellenben a bosnyáki egyoldalúság elől annál inkább!

Újvidék, 1976. július 21.